

עם מקדשי שביעי

הרב אברהם שלזינגר - מפקח כשרות בד"ץ חניכי הישיבות

פרשת האזינו תשפ"ו ♦ 2130

קידוש בשמחת תורה

בשבת וביו"ט. ולענ"ד נראה שבמקומות שחתן התורה הוא הנותן את הקידוש הזה, אף שזה לפני שהתכבד בסיום התורה, עדין זה סעודתו שלו, סעודה לכבודה של סיום התורה.

דגים מלוחים

הרינג/מטיאס - ברבים מסעודות הקידוש לכבוד גומרה של תורה, מגישים דגים כבושים ובעיקר מטיאס או הרינג (כאשר במקרים רבים המטיאס הוא הרינג עם צבע) וכידוע שהמציאות היא שיש בהן חשש תולעים.

זה שנים ידוע לנו שדג ההרינג/מטיאס הינו מלא בתולעי אניסקים. ולאחר שהוכרע על ידי מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל לאיסור אכילת תולעים אלו גם כאשר הם נמצאים בתוך בשר הדג. על פי הוראת מו"ר מרן הגאב"ד שליט"א אנחנו נוקטים בזה לאיסור גמור. [הרחבנו בזה בעבר]

הימצאות התולעים בדגים האלו - בבדיקות מקיפות [אלפים רבים] שנעשו בדגים אלו נמצא נגיעות גבוהה מאד בעיקר בחלל הבטן (שזה ודאי איסור אבל ניתן לנקות את זה בקלות) ובתוך בשר הדג בעיקר באזור תחתית הדג בתוך בשר הבטן, וכן באזור העצם המרכזית. ועל כן כאשר אוכלים את הדג שהוא שלם, לא ימנע מלאכול תולעים.

אולם, כאשר מפלטים את הדג לפילה. דהינו לאחר שמסירים את העצם המרכזית, וכן מורדים לחלוטין את חלק הבטן. [כפי שמוגש דרך כלל בשמחות] הימצאות תולעים בבשר שלפנינו הוא מיעוט שמיעוט [אחד למאתיים ואפילו פחות מזה] דהינו שלאחר שנעשה מעשה בדג והורידו ממנו את כל החלקים שיש בהם תולעים ונשאר רק החלק בבשר שאין בתוכו תולעים (וזה בפילה הדג שנראה כמו רצועת/לשון דג). למעשה נמצא לפנינו דג נקי מתולעים.

עם הידיעה הזו פנו הרבנים הגאונים שליט"א למרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל והביאו לפניו את הנתונים האלו. והוא הכריע שאפשר לכתחילה לאכול פילה של דג הרינג/מטיאס. וכן הסכים מו"ר מרן הגאב"ד שליט"א שאפשר לתחילה לאכול הרינג או מטיאס כאשר הם מוגשים כמפולטים.

סלומון מעושן - אכילת לקס (סלמון מעושן) בכל הדורות היו אוכלים לקס גם שמקורו בין הגויים. כמו ההרינג סלמון מעושן לא עובר תהליך בישול, אלא המלחה ולאחר מכן עישון, וכאמור אין דין בישולי עכו"ם במליחה. דג שניכר על החתיכה שבידינו שמין זה הוא מין מסוים כשר [כגון סלמון, וכו'] מותר באכילה.

אכילת דגים ובשר על שולחן אחד. ישנם בארץ ישראל מהקהילות אשר מגישים בקידוש זה צ'ולנט לבני הקהילה. ופעמים רבות הצ'ולנט הזה הוא בשרי. (למעשה בקהילות יהודיות בארצות העמים, מצוי מאד שבקידושים שעושים אנשים לכבוד הולדת הבת, או יום עליה לתורה וכדומה. שמגישים פלטות עמוסות של מיני דגים, ולצידם פלטות עמוסות של מיני נקניקים בשריים. וזה מצוי גם בקהילות

מנהג ישראל לעשות קידוש לכבודה של סיום והתחלת התורה ביום שמחת תורה.

בשו"ע או"ח [תרס"ט סעיף א'] - וקורין באחד וזאת הברכה עד סוף התורה, ובשני בראשית עד אשר ברא א-להים לעשות, ובשלישי קורא המפטיר כמו אתמול, ומפטיר ויהי אחרי מות משה: הגה: וקורין יום טוב האחרון שמחת תורה, לפי ששמחין ועושין בו סעודת משתה לגמרה של תורה. ונוהגין שהמסיים התורה והמתחיל בראשית - נודרים נדבות, וקוראים לאחרים לעשות משתה (טור). ובמנ"ב [ס"ק ח] וקוראים לאחרים וכו' - וגם אבל בתוך י"ב חודש יכול לאכול על סעודת משתה זו.

ובמנ"ב [שם ס"ק ו'] כתב, לגמרה של תורה - כדאיתא במדרש שה"ש וה"ה לגמר מצוה. כתב הא"ר מבואר מהפוסקים דיש לשמוח לרבים בכל מה דאפשר בשמחה של מצוה ודלא כיש שמכין ודוחין אלו לאלו עד שהשמחה נהפך לתוגה ח"ו גם מתוך כך מונעין משמחה של מצוה ולכן יש לגעור בהן עכ"ל גם מהרי"ק בשורש ט' האריך מאוד שלא לבטל שום מנהג שנהגו לכבוד שמחת התורה ע"ש ולכן רעה עושין בהרבה מקומות במה שביטלו מקרוב שלא לעשות משתה ושמחה בשמחת תורה אף גם ששמחין בשארי ימים וכל ימיהם כחגים ובעו"ה ביזוי כבוד התורה גרם זה שהתורה מונחת בקרן זווית ואין דורש ואין מבקש ומי יתן ישיב וירחם שבר ב"י ב"ב [בכורי יעקב].

במאמר זה באנו לעורר מספר נידונים השייכים לסעודת מצווה זו הנקראת קידוש חתן תורה/בראשית.

וכפי שכתבנו בעבר ואנחנו חוזרים שוב.

אין אנו באים להכריע בדין בשום מקום ועניין. אלא לעורר את לב הציבור לעניינים שונים העומדים על הפרק. וכל אחד יעשה שאלת רב כיצר יש לנהוג בזה הלכה למעשה.

- השתתפות של אבל בסעודה זו.
- אכילת דגים שונים בסעודה
- אכילת דגים ובשר בשולחן אחד
- מתי נוהגים לעשות את הקידוש בשמחת תורה
- שתיה של משקאות חרפים בשמחת תורה.

השתתפות אבל בקידוש - כתב המנ"ב [תרס"ט ס"ק ח] וקוראים לאחרים וכו' - וגם אבל בתוך י"ב חודש יכול לאכול על סעודת משתה זו. ומקור דברי המנ"ב הוא מספר ביכורי יעקב [ס"ק ז'] שכתב בטעם הדבר שכמו שהתיר בשו"ת מהר"ם מינץ (סי' קיט) לאבל להשתתף בסיום מסכת, הוא הדין כאן שכל אחד סיים את התורה יש לו חלק בשמחת המצווה. וגם האבל זוכה לסיים את התורה על כן יכול להשתתף בסעודת מצווה זו.

אלא שיש לעיין האם לאלו הנוהגים לעשות את הקידוש לפני ההקפות, האם זה נחשב לקידוש של חתן תורה/בראשית שהאבל יכול להשתתף בו כאמור במנ"ב הנ"ל, או דזה סתם מסיבת מרעים שאין לאבל להשתתף בו בימי אבלותו גם

שהתקנה שם שלא מגישים שם צ'ולנט) והסתפקו בפוסקים האם מותר להגיש את זה באותו שולחן בו זמנית. כמובן שיש איסור גמור לאכול ביחד בו זמנית, ויש חובה להפריד על ידי הדחה ביניהם [כל מאחד מדיח כמנהגו] אבל האם מותר להגיש בו זמנית על שולחן אחד.

מצינו בשו"ע. [יו"ד סימן פ"ח סעיף א'] אפילו בשר חיה ועוף אסור להעלותו על שולחן שאוכל עליו גבינה שלא יבא לאכלם יחד אבל בשולחן שסודר עליו התבשיל מותר ליתן זה בצד זה: [סעיף ב'] הא דאסור להעלותו על השולחן דוקא בשני בני אדם המכירים זה את זה אפילו הם מקפידים זה על זה וכו' הגה: ודוקא שאין אוכלין מן הפת המונח ביניהם להיכר אבל אם אוכלים ממנו לא הוי היכר דבלאו הכי הפת שאוכלין ממנו מונח על השולחן וכו'.

אומנם דין זה נאמר על בשר וחלב ולא מצינו במפורש איסור דומה גם על הגשת דגים ובשר. אלא איסור אכילת דגים ובשר, הוא משום סכנה. והבאנו בעבר שרבים מהאחרונים נוקטים שאם התערב בשר ודגים, לא מועיל בזה ביטול בשישים וכדומה, משום חמירה סכנתא מאיסורא. ואם כן יתכן לסבור שגם אכילה של דגים ובשר על שולחן אחד אין לעשות, כמו שמצינו בשו"ע דלעיל. ובעיקר שבסעודת קידוש זו מוגשים מיני מאכל המיועדים לכל סוגי המאכלים [כגון קרקר וחמוצים] וברמ"א שלעיל מצינו שאם אוכלים שניהם מאותו הפת אין זה היכר ביניהם.

בשו"ת נודע יהודה [קמא אבעה"ז י"ג] כתב שלא גזרו בבשר ודגים העלאה אטו אכילה שאני התם שסכנה היא לאוכל עצמו, ומתוך שחמירה סכנתא יזהר בעצמו שלא יאכל. ובדרכי תשובה סימן קט"ז ס"ק י"ג כתב, צריך להיזהר בזה עי' בספר קהל יהודה הספרדי לעיל סוף סעיף ע"ח שכ' דנראה דה"ה דאסור לעלות דגים על שולחן שאוכל עליו בשר דחמירה סכנתא מאיסורא מיהו יש לדחות עיי"ש. אולם מצינו שבכף החיים הכריע כן לחשוש מזה וכתב [יו"ד שם ס"ק לה] כתב שני בני אדם המכירים זא"ז שאוכלים על שולחן אחד זה בשר וזה דגים אם צריכים לעשות הפסק מפה כמ"ש לעיל סי' פ"ח סעי' ב' לגבי בשר וחלב עיין שם חדש על סי' היראים עמוד מאכלות סי' קמ"ט דף מ"ח שנסתפק בזה והביא ראיות להקל וסיים שעדיין כמסתפק יעו"ש ומיהו הראיות שהביא להקל יש לדחות דלא דמי דהכא חיישינן שמא ישכח ויאכל בלתי ידיעה דטרוד באכילתו וע"כ נראה דיש להחמיר ולעשות הפסק להיכרא ואין הפסד בזה. ומשמיא דמרן הסטפילער זצוק"ל מובא בספר אורחות רבינו [ח"א שבת סימן ס"ד] שהקפיד מאד שבסעודת שבת קודש לאכול את הדגים גם כשהם קרים רק בכלים חלביים, ואחרי אכילת הדגים הקפיד שיחליפו את כל הכלים שהיו על השולחן בעת אכילת הדגים, ועברו לאכול בכלים בשריים.

(בטעם הדברים: בספר שם חדש (ע"ס יראים) [עמוד מאכלות סימן קמ"ט] דן בזה מי אמרינן דכיון דכ"א שרי בפני עצמו הוי כמו זה אוכל בשר וזה אוכל חלב וצריך היכר, א"ד רק באיסורא אבל במידי דלא מחמת איסורא דאורייתא לא, ואולי אדרבא כיון דקשה לד"א הוי יותר חמור וכמ"ש הרמ"א ביו"ד קט"ז סעיף ה' דחמירה סכנתא מאיסורא. ולבסוף מסיק דא"צ היכר ביניהם, כיון דבבשר ודגים יש להם תקנה לאכול בשר אחר דג בקינוח הפה ורחיצת ידיו, משא"כ בבשר וחלב וכו', והו"ד בפתח הדביר [סימן קע"ג אות א']. ובכף החיים [או"ח סימן קע"ג אות ו'] דייק דמשמע מזה

דבאדם אחד היושב ואוכל בעצמו יש לחוש ואין להניחם יחד על השולחן שמא יבא לאכול בלא רחיצת ידים וקינוח הפה). ובשו"ת שבט הלוי [ח"ו סימן קי"א אות ג' ס"ק א'] כתב דבר פשוט שאין לחוש למש"כ בדרכי תשובה וכו' וכן הקילו בזה כל הדורות להעלות בשר עם דגים בשולחן אחד. אבל נהוג הוא שלא מן הדין להביאם זה אחר זה בדרך חומרא.

ומו"ר מרן הגאב"ד רבי מרדכי גרוס שליט"א אמר לי שלא מצינו מי שחושש לזה למעשה, וכן הוא מנהג העולם שלא לחשוש לזה. והוסיף ואמר שבדרך חומרא יש מקום להיזהר שלא יביאם ביחד. עכ"ד. וכאמור לעיל, עדין צריך לשים לב מעיקר הדין, שלא לאכול באותו הצלחת ובאותו הזמן דגים ובשר.

קידוש במקום סעודה. ברבים מקהילות ישראל עושים קידוש ביום שמחת תורה לאחר תפילת שחרית לפני ההקפות.

יש הסוברים שלכתחילה אין לעשות קידוש וסעודה כלל לפני תפילת מוסף, אלא שבלי קידוש ודאי אסור לאכול ולשתות וביום שמחת תורה שמרבים בהקפות לכבודה של תורה והתפילה מתארכת נהגו בכל קהילות ישראל לקדש עוד לפני מוסף. אלא שזה בתנאי שאינם עורכים סעודה של ממש, אלא רק מעט מיני תרגימא ופירות, מ"מ ודאי שיש לכהנים להזהר שלא ישתו רביעית יין או משקה חריף אחר, ובאם שתו רביעית יין, אינם יכולים לעלות לדוכן.

מצינו בשו"ע [או"ח סי' רפו ס"ג] שמותר לטעום קודם תפילת מוסף, אך אסור לסעוד. וכדברי הרשב"א (ברכות כח:). ובביאור הלכה שם שכתב דגם הטעימה, היינו רק אחר קידוש. אמנם לגבי הכהנים, כבר כתב המחבר (או"ח סי' קכח סעי' לח) דכהן ששתה רביעית יין, אפי' שלא השתכר, לא ישא את כפיו. ואף שבביאור הלכה (סי' רפו שם) כתב דביין שלנו, מותר אפי' לכהן שצריך לישא כפיו במוסף, לשתות רביעית יין, דבודאי יש בו ג"כ מים.

אלא שמצינו באחרונים בעד אותם הנוהגים לערוך קידוש קודם תפילת מוסף, אחר שאוכלים רק מעט, וכטעימה בעלמא גם אם זה יותר מכביצה, והרבו בטעמים להתיר הדבר [ומנהג בית אאמו"ר זצ"ל היה לחזור ולקדש על היין בבית לפני סעודת יו"ט, מכיון דיש מהפוסקים דס"ל דאין קידוש במקום סעודה, רק במקום סעודה ממש. והקידוש שנעשה לאחר תפילת שחרית רק מתיר אכילה ואין כאן המקום להאריך בזה].

ובספר הליכות שלמה [חג הסוכות ושמיני עצרת סימן ט"ז ואורחות הלכה ציון 59] כתב משמיא דמרן הגר"ש אוירבעך זצוק"ל אע"פ שאסור לסעוד קודם תפילת מוסף מכל מקום בשמחת תורה שהמנהג לקדש בביהכ"נ בין שחרית למוסף, נהוג להקל במיני תרגימא אפילו יותר מכביצה וכו' ועיין שם באורחות הלכה שכתב המהדיר. אולם כשנשאל ע"י בני ישיבה אם רשאים לסיים התפלה ביום שמח"ת ולקדש ולאכול ולערוך ההקפות לאחר הסעודה, כדי שיוכלו להרבות בשמחה כדת היום, שלל את הדבר והורה שלא לשנות דבר מהסדר הנהוג בכל תפוצות ישראל, וראה לעיל ציון 34 המנהג בזה בישיבת קול תורה. עכ"ל. וזוכרני שבשנת תשל"ח [כמדומני] רצו מבני ישיבת קול תורה לחזק את יום שמחת תורה אצל בני הישיבה, וחשבו להנהיג את סדר התפילות כמנהג חלק מהישיבות (שחרית, מוסף, סעודה,

"ופירוש דבריו יין שרוף שעושין מיין נסך, אע"פ שאינו רק זיעה מן הנסך, הרי הוא כאיסור עצמו".

ועי' בין איש חי [שנה שניה פר בלק] שכתב: שכר שעושין מן היין שקורין אותו בראנדי אסור לשתותו כי כיון שהיה יין גמור בתחילה ביד העכו"ם שוב אין לו היתר בשנותו את טעמו ועושהו שכר ע"י בישול מחדש דהא כבר נאסר בעודו יין ועיין להגאון חיד"א ז"ל בספרו מראית העין דף ע"ו ע"ג שנשאל על מורה שורה על שכר נקרא אנווא"ה ארדיינט"י של עכו"ם לצרפו עוד צירוף אחד ומותר בשתיה ע"פ תשובה שהובאה בספר אדמת קודש ח"ב סי' י"ג והשיב החיד"א דזה השכר הוא גופו של איסור ממש שהוא כחו ורוחו של היין ואם עוד יצרפנו צרוף אחר צרוף הוא האיסור עצמו ומשבחו יותר ולא פקע איסוריה יע"ש". מצינו בדבריהם שמשקה חריף הנוצר מכתוצאה של יין דינו כיון הראשון ולא מתירים גם אם עובר זיקוק אחר זיקוק, ועדין ישאר יין נסך ממש.

ועל כן יש בעיה גדולה במשקאות החריפים משום בליעת הכלים בהם מאחסנים את המשקאות השונים. ומאחר שתמיד דינם כחריף, צריך להתייחס לכלים כבלועים בדבר איסור חריף. ויתרה לכך חלק מהמשקאות שהם כשלעצמם ללא חשש כשרות מאחסנים אותם בכוונה בכלים הבלועים ביין כדי להעניק מטעם היין למשקה. ואז שוב נכנסים לבעיית הכלים הבלועים באיסור.

ומו"ר מרן הגאב"ד שליט"א ביקש להתריע שתקלה חמורה זו היא לא רק בשמחת תורה. אלא זה מצוי גם באירועי שמחות רבות. שיש המביאים מיני משקאות חריפים שונים, וחלקם ללא כשרות כלל, וחלקם הם בדיעבד גמור. וחייבים להתריע לפני בעלי השמחה שישימו לב מה הם המשקאות המחולקים בשמחתם. (א.ש. מצוי בחתונות שחברים של החתן מביאים משקאות, וגם זה חייב בדיקה) ולבקשת מו"ר שליט"א נשתדל לכתוב בהקדם מאמר חוזר, מה מותר ומה אסור במשקאות חריפים.

ועל כן חובה על הגבאים בבתי המדרש להתריע לציבור לפני החג, שלא יביאו משקאות שאינם ראויים לשתיה ליראים לדבר ה'. וכן להעמיד אדם שיהיה אחראי על זה ביום שמחת תורה. ויוודא בפועל שכל המשקאות למיניהם הבאים בשערי בית המדרש, ראויים לבוא בשעריו ביום קדוש זה.

הקפות, קריאת התורה.) ועלה בדעתם של אותם תלמידים ששינוי זה יחזק אצל תלמידי הישיבה את הרצון לשהות ביום קדוש זה בין כותלי הישיבה. כשבאו הדברים קמיה דמרן הגרשז"א זצוק"ל, לא היה נוחא ליה משינוי זה והסכים באותו שנה שיעשו קידוש בלילה עם סעודה קצרה אחרי מעריב והקפות אחריהן. ובבוקר לא הסכים לשנות, ונהגו כימים ימימה כפי שמובא באריכות בספר הליכות שלמה [שם ציון 34 וכן בציון 59 שמביא את המעשה הנ"ל].

משקאות חריפים מנהג הוא בבתי המדרש, שיש מהשמחים בשמחתה של תורה בזמן ההקפות אחד המרבה ואחד הממעיט בשתיית מיני משקאות חריפים. והאמת שאינו מנהג חדש של ממש שהרי מצינו במנ"ב [בהקדמה לסימן תרס"ט] שקבעו עצמן בשמחת תורה לשתות יין ושאר מיני משקה. ובשנים האחרונות רבו השותים בזמן ההקפות.

אלא – שברבים מבתי המדרש נהגו שכל הרוצה לנדב בקבוק משקה מביא כאשר על ליבו. ורבות המכשלות בזה. כאשר לעתים המנדבים להביא משקאות אלו, לא מודעים לעניין הכשרות ומביאים מינים שונים של משקאות שחלקם הם בוודאי מהדרין וראויים לבוא בשערי בתי המדרש. אולם חלקם בחשש של ממש. וחלקם אף אסורים מדינא בשתיה.

וכפי שהרחבנו בגליון שב"ק בעלותך תשפ"ד **בעניין כשרות משקאות חריפים** – כל המשקאות חריפים מכילים כוהל כחומר עיקרי, מקור הכוהל יכול להיות ממקורות רבים, כגון מיני דגן, קטניות, פירות שונים, בהרבה מאד מהמשקאות החריפים מקורו של הכוהל הוא מענבים ממש כמין היין לסוגיו השונים. או ממה שנשאר כתוצר לוואי בתעשיית היינות, ויש חשש שנעשה מיין לא כשר, או שנעשה במפעלים בהם מייצרים סתם יינות שהם לא כשרים ובאותם כלים, וכן יש המשתמשים בשמרי יין כדי להתסיסם, ונכון שכעת אין לפנינו יין ממש, אלא תוצר לוואי מתעשיית היין. אבל על זה נכתב בשו"ע ושאר הפוסקים שזה איסור גמור. ועדין לא באנו לדיון על משקאות שונים כגון ויסקי שגם אם הם עשויים מחומרים כשרים. הם מאוחסנים בחביות יין כדי לתת טעם יין במשקה.

בשו"ע [יו"ד סימן קכ"ג סעיף כ"ג] אגואה ארדיינטי של עובד כוכבים אסור בהנאה כיון עצמו וכתב הרמ"א שם בהגה